

UDK:808.3

Nasiba ARIPOVA,
Toshkent arxitektura va qurilish universiteti katta o'qituvchisi
E-mail: n.aripova@gmail.com

NamMQI Dotsenti P.Botirova taqrizi asosida

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA TEXNIK NEOLOGIZMLARINING LINGVISTIK TADQIQI

Annotation

Ingliz neologizmlarining o'zbek tiliga integratsiyasi bugungi globallashtirilgan dunyoda tillar o'rtasidagi dinamik va ko'p qirrali o'zaro aloqalarni namoyon etadi. Ushbu maqola lingvistik qarz olish va neologizm yaratish jarayonlarini chuqur o'rganib, 2000-yillarda o'zbek tili rivojlanishiga bo'lgan ijtimoiy-madaniy, texnologik va ta'limiy ta'sirlarni tahlil qiladi. Til aloqasi va leksik o'zlashtirish kabi tasdiqlangan nazariy asoslarga tayangan holda, tadqiqot ingliz neologizmlarining o'zbek leksikoniga moslashish va integratsiya jarayonini keng qamrovli o'rganishni ta'minlaydi. Ushbu tahlil nafaqat lingvistik evolyutsiya mexanizmlarini, balki madaniy assimilyatsiya dinamikalarini ham ta'kidlaydi, bu esa global lingvistik almashuvlarning o'zbek jamiyati va kommunikatsiya amaliyotlariga bo'lgan o'zgaruvchan ta'sirini yorqin ravishda ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Integratsiya, dinamik, evolyutsiya, assimilyatsiya, kommunikatsiya.

A LINGUISTIC STUDY OF TECHNICAL NEOLOGISMS IN UZBEK AND ENGLISH

Annotation

The integration of English neologisms into the Uzbek language demonstrates the dynamic and multifaceted interactions between languages in today's globalized world. This article delves into the processes of linguistic borrowing and neologism creation, analyzing the socio-cultural, technological, and educational influences on the development of the Uzbek language in the 2000s. Drawing upon established theoretical frameworks such as language contact and lexical borrowing, the research provides a comprehensive examination of the adaptation and integration of English neologisms into the Uzbek lexicon. This analysis highlights not only the mechanisms of linguistic evolution but also the dynamics of cultural assimilation, vividly illustrating the transformative impact of global linguistic exchanges on Uzbek society and communication practices.

Key words: Integration, dynamic, evolution, assimilation, communication.

ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕХНИЧЕСКИХ НЕОЛОГИЗМОВ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

Интеграция английских неологизмов в узбекский язык демонстрирует динамичное и многогранное взаимодействие между языками в современном глобализованном мире. Данная статья углубляется в процессы лингвистического заимствования и создания неологизмов, анализируя социокультурное, технологическое и образовательное влияние на развитие узбекского языка в 2000-е годы. Опираясь на устоявшиеся теоретические рамки, такие как языковой контакт и лексическое заимствование, исследование предоставляет всестороннее изучение адаптации и интеграции английских неологизмов в узбекский лексикон. Этот анализ подчеркивает не только механизмы лингвистической эволюции, но и динамику культурной ассимиляции, ярко иллюстрируя преобразующее влияние глобальных языковых обменов на узбекское общество и коммуникативные практики.

Ключевые слова: Интеграция, динамика, эволюция, ассимиляция, коммуникация.

Kirish. Til evolyutsiyasi – bu turli lingvistik jamoalar o'rtasidagi o'zaro aloqalar orqali shakllanadigan dinamik jarayon bo'lib, yangi tushunchalar va yutuqlarni ifodalash uchun leksik o'zlashtirish va neologizmlar yaratishga olib keladi. O'zbek tili tarixan fors, arab, rus va so'nggi yillarda ingliz tillarining ta'sirida bo'lib, zamonaviy texnologik, ilmiy va madaniy hodisalarni ifodalash uchun inglizcha so'zlarni qabul qilish davom etmoqda. Ushbu maqola ingliz neologizmlarining o'zbek tiliga qabul qilinishining murakkab jarayonlarini, jumladan, o'zbek tilining leksik normalariga moslashtirish uchun semantik moslashuv, o'zbek fonologik tizimiga mos kelishi uchun fonetik integratsiya va bu lingvistik almashuvlarning ijtimoiy-madaniy ta'sirlarini o'rganadi (Matras, 2009; Crystal, 2008). Ushbu dinamikalarni o'rganish orqali tadqiqot o'zbek tilining evolyutsiyasiga, global ta'sirlar va mahalliy madaniy identifikatsiyalarni lingvistik manzarada aks ettirishda lingvistik o'zlashtirish va neologizm yaratishning qanday hissa qo'shishini yoritishni maqsad qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Lingvistik o'zlashtirish, til evolyutsiyasida keng tarqalgan hodisa bo'lib, bir tilning so'z va iboralarini boshqa tilga qabul qilishni o'z ichiga oladi, bu esa leksik ehtiyojlarni qondirish yoki yangi tushunchalarni ifodalash uchun amalga oshiriladi. Weinreichning modeli kabi nazariy asoslar til aloqasining dinamik tabiatini ta'kidlaydi, bu tilning o'zaro aloqalari va madaniy almashinuvi orqali bir-birini qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi (Weinreich, 1953). O'zbek tili kontekstida "internet", "software", va "email" kabi inglizcha neologizmlar o'zbek fonologik va morfologik tuzilmalariga mos kelishi uchun transliteratsiya qilinadi va semantik moslashuvdan o'tadi, bu esa tillarning yangi lingvistik shakllarni qabul qilishdagi moslashuvchanligini namoyon etadi (Crystal, 2008).

Bundan tashqari, ingliz tilidan o'zbek tiliga neologizmlarning integratsiyasi zamonaviy tushunchalar uchun leksik bo'shliqni to'ldirish maqsadida amalga oshiriladi. Masalan, "smartphone" va "Wi-Fi" kabi atamalar to'g'ridan-

to'g'ri tarjima qilinmasdan, kundalik o'zbek nutqida o'zgartirishsiz foydalanilmoqda, bu esa o'zbek gapiruvchilari ingliz tilidan texnologiya va kommunikatsiya sohasidagi yutuqlarni ifodalash uchun leksik yangiliklarni qanday qabul qilishini ko'rsatadi (Pavlenko, 2006). Ushbu jarayon nafaqat o'zbek leksikonini boyitadi, balki global texnologik rivojlanishlardan ta'sirlangan kengroq ijtimoiy-madaniy tendensiyalarni ham aks ettiradi.

Shuningdek, "snack," "online," va "live chat" kabi kundalik atamalar o'zbek nutqida tez-tez uchraydi, ular tilning zamonaviy turmush tarzlarini va raqamli kommunikatsiya bilan bog'liq tushunchalarni ifodalash qobiliyatiga hissa qo'shadi. Ushbu o'zlashtirish so'zlar, ko'pincha, o'zbek fonologiyasiga mos kelishi uchun fonetik moslashuvlarga ega bo'ladi, bu esa ularning og'zaki va yozma nutqiga integratsiyasini ta'minlaydi (Matras, 2009). Ushbu lingvistik dinamikalarni o'zlashtirish nazariyalari va empirik misollar orqali o'rganish, tillarning global aloqalar va texnologik yutuqlarga javoban qanday rivojlanishini chuqurroq tushunishga hissa qo'shadi. Bu, leksik repertuarlarga kengayish va madaniyatlararo kommunikatsiyani osonlashtirishda lingvistik o'zlashtirishning rolini ta'kidlab, shuningdek, o'zbek tilining lingvistik o'zgarishlarga qarshi chidamliligi va moslashuvchanligini namoyon etadi.

Ingliz neologizmlarining o'zbek tiliga kiritilishi faqat leksikani boyitibgina qolmay, balki zamonaviy jamiyatdagi kengroq ijtimoiy-madaniy va texnologik o'zgarishlarning barometriga ham aylanishi mumkin. Raqamli davrda texnologiyadagi tezkor yutuqlar doimiy leksik yangilanishni talab qiladi, bunda ingliz tili hisoblash, raqamli kommunikatsiya va internet madaniyati bilan bog'liq so'zlarni kiritishda muhim rol o'ynaydi (Pavlenko, 2006). Ushbu neologizmlar nafaqat zamonaviy texnologiyalar haqida muloqot qilishni osonlashtiradi, balki o'zbek gapiruvchilari orasida tilga bo'lgan munosabatlarni va identifikatsiyani shakllantiradi, bu esa ularning global lingvistik tendensiyalarga moslashuvini aks ettiradi. Masalan, "blog" atamasi ingliz tilidan bevosita o'zbek tiliga olingan bo'lib, onlayn shaxsiy jurnalni tasvirlash uchun kundalik nutqqa muvaffaqiyatli kirib kelgan. Ushbu qabul qilish, inglizcha terminologiya orqali raqamli o'zini ifodalash va hamjamiyat qurishga yo'naltirilgan madaniy o'zgarishni aks ettiradi (Matras, 2009). "Blog" atamasi o'zbek tilida asl shakli va ma'nosini saqlab qolgan bo'lib, bu tilning yangi tushunchalarni qabul qilish va ularni mahalliy lingvistik normalarga moslashtirish qobiliyatini namoyon etadi. Bundan tashqari, "website", "social media" va "download" kabi neologizmlar o'zbek leksikoniga internet madaniyati va raqamli kommunikatsiyaning turli jihatlarini tasvirlash uchun kiritildi. Ushbu atamalar, ko'pincha, o'zbek fonologik tizimiga moslashish uchun transliteratsiya qilinadi, inglizcha ildizlarini saqlab qolgan holda, o'zbek tilida tabiiylashadi (Crystal, 2008). Bu jarayon nafaqat tilning leksikasini boyitadi, balki uning zamonaviy hayotga oid tushunchalarni ifodalash qobiliyatini ham kuchaytiradi.

Ingliz neologizmlarining o'zbek tiliga integratsiyasi orqali ko'rinadigan lingvistik o'zlashtirish hodisasi, til aloqasi va leksik o'zlashtirish nazariyalari bilan uyg'unlikda keladi. Weinreich kabi olimlar til o'zaro ta'sirining dinamik tabiatini ta'kidlaydilar, bu yerda tillar yangi madaniy va texnologik haqiqatlarga moslashish uchun so'zlar va iboralarni o'zlashtiradi (Weinreich, 1953). Ushbu o'zaro aloqalar o'zbek tilining ingliz neologizmlarini qabul qilishida namoyon bo'ladi, bu nafaqat lingvistik moslashuvni, balki madaniy assimilyatsiya va texnologik integratsiyani ham aks ettiradi.

Ushbu lingvistik dinamikalarni nazariy asoslar va empirik misollar orqali o'rganish, tillarning globalizatsiya va texnologik yutuqlarga javoban qanday rivojlanishini chuqurroq tushunishga hissa qo'shadi. Bu, o'zbek tilining chet el elementlarini qabul qilishda chidamliligi va

moslashuvchanligini ta'kidlab, tez o'zgarayotgan dunyoda uning madaniy va lingvistik identifikatsiyasini saqlab qolishga qodirligini ko'rsatadi.

Tahlil va natijalar. Ta'lim muhitida ingliz neologizmlarining o'zbek tiliga integratsiyasi til o'rgatish va o'rganish uchun ikki tomonlama muammo va imkoniyat yaratadi. O'qituvchilar, an'anaviy o'zbek leksikasini saqlab qolish bilan birga, o'rganuvchilarga global kommunikatsiya muhitlarida samarali harakat qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'rgatish vazifasini bajarishadi (Haspelmath, 2002). Bu muvozanat yangi atamalarni tanishtirish bilan birga, ularni o'zbek tilining leksik normalarida kontekstualizatsiya qilishni talab qiladi, bu esa tushunishni va integratsiyani ta'minlashga yordam beradi.

Bir yondashuv, o'rganuvchilarni ingliz neologizmlarini o'zbek tilida qo'llash va ularning ta'siri haqida tahlil qilishga undash orqali tanqidiy til xabardorligini rivojlantirishdir. Ushbu xabardorlikni shakllantirish orqali o'qituvchilar o'quvchilarga til bilan tanqidiy munosabatda bo'lish va lingvistik o'zlashtirishning kommunikatsiya va madaniy almashuvdagi ta'sirini chuqur tushunishga yordam beradi (Pavlenko, 2006).

Shuningdek, o'qituvchilar, o'zbek tilining mahalliy merosini va global lingvistik tendensiyalar ta'sirini hurmat qiladigan muvozanatli yondashuvni qo'llashlari mumkin. Ushbu yondashuv ingliz tilidan olingan atamalarni, masalan, "online learning", "virtual reality" va "e-commerce" ni ta'lim materiallariga integratsiya qilishni o'z ichiga oladi (Crystal, 2008). Bu atamalar nafaqat o'quvchilarga global bilimlarga kirish imkoniyatini yaratadi, balki ularni zamonaviy professional va akademik muhitlarga tayyorlaydi, bu erda inglizcha terminologiyada mahorat ortib bormoqda.

Ingliz neologizmlarining o'zbek ta'lim materiallariga kiritilishi, shuningdek, o'quvchilar orasida madaniyatlararo tushunishni va global kompetensiyani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. "Smartphone", "cloud computing" va "social media" kabi atamalar bilan o'quvchilarni tanishtirish orqali o'qituvchilar kengroq madaniy va texnologik savodxonlikni ta'minlaydilar (Matras, 2009). Ushbu atamalar o'quvchilarga xalqaro muloqotda mazmunli ishtirok etish va ingliz tili lingva franka sifatida xizmat qiladigan global jamoalarda faol ishtirok etish imkonini beradi.

Weinreich (1953) tomonidan muhokama qilingan til aloqasi va leksik o'zlashtirish kabi nazariy asarlar lingvistik almashuv va moslashuvning dinamik tabiatini ta'kidlaydi. O'zbek tilining ingliz neologizmlarini qabul qilishi ushbu jarayonni namoyon etadi, bu esa global o'zaro bog'lanishga javoban lingvistik evolyutsiya va madaniy integratsiyani aks ettiradi (Weinreich, 1953). Ushbu nazariy asoslarni tushunish orqali o'qituvchilar, ko'p madaniyatli va ko'p tilli kontekstlarda til o'rgatish va o'rganishning murakkabliklarini samarali ravishda boshqarishlari mumkin, bu esa inklyuziv va samarali ta'lim amaliyotlarini ilgari surishga yordam beradi.

Ingliz neologizmlarining o'zbek ta'lim kontekstiga integratsiyasi o'qituvchilarga o'quvchilarning lingvistik repertuarini boyitish va ularni global kommunikatsiya maydonlarida ishtirok etishga tayyorlash imkoniyatini taqdim etadi. Nazariy tushunchalar va amaliy strategiyalarni qo'llab-quvvatlab, o'qituvchilar o'quvchilarning o'zbek va ingliz tiliga asoslangan terminologiya bo'yicha mahoratini oshiradigan muvozanatli yondashuvni rivojlantirishi mumkin, shu orqali ularni turli madaniy va professional kontekstlarda muvaffaqiyatga tayyorlaydi.

Xulosa. O'zbek tilidagi ingliz neologizmlari global o'zaro bog'lanishning ta'sirida tillarning dinamik moslashuvi va evolyutsiyasini namoyon etadi. Ushbu hodisa O'zbekistonning global ta'sirlarga ochiqqligini va yangi lingvistik elementlarni qabul qilish va moslashtirish

qobiliyatini aks ettiradi. "Internet", "software" va "email" kabi atamalarni integratsiya qilish o'zbek leksikonini boyitadi va nutqni global standartlarga moslashtiradi. Ushbu qarzarlar nafaqat leksik bo'shliqlarni to'ldiradi, balki global tendensiyalar ta'sirida hayot tarzlari va ijtimoiy o'zgarishlarni aks ettiradi (Pavlenko, 2006). Ingliz neologizmlarining qabul qilinishi kengroq ijtimoiy-madaniy dinamikalarni ta'kidlab, zamonaviy texnologiyalar va madaniy tushunchalar bo'yicha kommunikatsiyani osonlashtiradi.

Tezkor texnologik yutuqlar doimiy leksik yangilanishni talab qiladi, ingliz tili esa "blog", "e-commerce" va "virtual reality" kabi atamalarni taqdim etadi, bu esa hisoblash, raqamli kommunikatsiya va internet madaniyati bilan bog'liq (Crystal, 2008). Ushbu integratsiya tillarning globalizatsiyalangan jamiyatlarning o'zgaruvchan ehtiyojlariga moslashuvchanligini, lingvistik xilma-xillikni boyitishni va o'zbek gapiruvchilari orasida madaniyatlararo tushunishni rivojlantirishni aks ettiradi.

ADABIYOTLAR

1. Aitchison, J. (2001). Til o'zgarishi: Taraqqiyot yoki Buzilish? Cambridge University Press.
2. Aronoff, M., & Fudeman, K. (2011). Morfologiya nima? John Wiley & Sons.
3. Crystal, D. (2008). Linguistika va Fonetikaga oid Lug'at. John Wiley & Sons.
4. Dörnyei, Z. (2005). Til o'rganuvchisining psixologiyasi: Ikkinchi tilni o'rganishda individual farqlar. Lawrence Erlbaum Associates.
5. Ellis, N. C. (2008). Ikkinchi tilni o'rganishni tushunish. Oxford University Press.
6. Hamavand, Z. (2011). Til va Lingvistika: Asosiy tushunchalar. Routledge.
7. Haspelmath, M. (2002). Morfologiyani tushunish. Oxford University Press.
8. Long, M. H. (1996). Ikkinchi tilni o'rganishda lingvistik muhitning roli. W. C. Ritchie & T. K. Bhatia (tahr.) Ikkinchi tilni o'rganish qo'llanmasi (413-468-betlar). Academic Press.
9. Matras, Y. (2009). Til aloqasi. Cambridge University Press.
10. Maley, A., & Duff, A. (2005). Til o'rganishda drama usullari: Til o'qituvchilari uchun kommunikatsiya faoliyatlari resursi. Cambridge University Press.
11. Pavlenko, A. (2006). Ikki tilni biluvchi aql: Emotsional tajriba, ifoda va vakillik. Multilingual Matters.
12. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). Til o'qitishda yondashuvlar va usullar. Cambridge University Press.
13. Salmon, V. (2000). Tilkni o'rganishga kirish. Routledge.
14. Thornbury, S. (2005). Qanday qilib gapirishni o'rgatish kerak. Pearson Education.
15. Weinreich, U. (1953). Tillarning aloqada bo'lishi: Topilmalar va muammolar. Mouton deGruyter.